

BACHELOROPPGAVE

En studie av migrasjonslitteratur for barn

A study in migrant literature for children

Kandidatnummer 234

BLUBACH 2018/19

Fakultet for lærerutdanning, kultur og idrett

Institutt for pedagogikk, religion og samfunnsfag

Barnehagelærerutdanning

Veileder: Kristoffer Jul-Larsen

Innleveringsdato: 29.05.2019

Antall ord: 9853

Jeg bekrefter at arbeidet er selvstendig utarbeidet, og at referanser/kildehenvisninger til alle

kilder som er brukt i arbeidet er oppgitt, jf. Forskrift om studium og eksamen ved Høgskulen på Vestlandet, § 10.

Innhold

Abstract	3
1.0 Innledning.....	4
1.1 Problemstilling.....	4
1.2 Disposisjon	5
2.0 Teori	6
2.1 Flerkulturell litteratur	6
2.1.1 Migrasjon og migrasjonslitteratur.....	7
2.1.2 Fallgruver i den flerkulturelle litteraturen.....	8
2.1.3 Identifisering og mentalisering	9
2.2 Bildeboken.....	10
2.2.1 Å tolke en bildebok.....	11
2.2.2 Kognitiv skjemateori.....	12
3.0 Analyse og funn	13
3.1 Valg av bildebøker til min analyse	13
3.2 Ankomsten.....	13
3.3 <i>Reisen</i>	16
3.4 <i>Hvor skal jeg bo?</i>	19
4.0 Drøfting	23
4.1 Migrasjon og kulturmøter	23
4.1.1 I <i>Ankomsten</i>	23
4.1.2 I <i>Reisen</i>	25
4.1.3 I <i>Hvor skal jeg bo?</i>	27
4.2 De flerkulturelle fallgruvene	28
5.0 Avslutning	31
Litteraturliste	32

Abstract

In this bachelor's thesis, I have taken three different picture books for children as the common denominator, such as migration and cultural meetings. By analyzing these three books, I have made discoveries that I have further discussed based on the theory of multicultural literature and picture books. The aim was to reach a conclusion to my project thesis; **«How are migration and cultural meetings portrayed in the picture books «The Arrival», «Where do I live?» And «The voyage»? To what extent are these representations problematic in their treatment of multiculturalism, and how can the books be read by children with different backgrounds and experiences?»** I chose to use three books that were very different in design and motive, because I was interested in seeing how topics such as migration and cultural meetings can be presented in different ways in children's literature. By analyzing these three books, I also found some literary pitfalls that are easy to fall into when writing multicultural literature. The pitfalls I found in these books were mainly related to the theme of cultural meetings. To find out how children with different backgrounds and experiences will interpret the books, I used the theory of mentalization and identification, as well as the theory of cognitive forms in the brain. This is a thesis I cannot possibly provide a definite answer to, since all children interpret the world in different ways, but I have tried to understand how the books can be experienced differently from one child to another.

1.0 Innledning

Jeg har valgt å skrive om migrasjon og kulturmøter i barnebøker fordi dette er temaer som blir mer og mer aktuelle, også i barnehagen. Vi lever i et flerkulturelt samfunn der 17,3% av den norske befolkningen per dags dato er innvandrere eller norskfødte med innvandrereforeldre (Statistisk sentralbyrå [SSB], 2018). I alt kom det 42 064 innvandrere til Norge i 2017, hvorav 7800 var flykninger. Menneskene kommer fra forskjellige land, forskjellige kulturer og med forskjellig bakgrunn. Statistikk viser at de fleste kommer på grunn av familie eller arbeidsmuligheter, men mange er også på flukt fra hjemlandet sitt (SSB, 2018).

I rammeplanen for barnehagens innhold og oppgaver står det at «barnehagen skal legge til rette for kulturmøter, gi rom for barnas egen kulturskaping og bidra til at alle barn kan få oppleve glede og mestring i sosiale og kulturelle fellesskap» (Kunnskapsdepartementet, 2017, s. 9). Litteratur er en felles plattform der barn kan møtes, utforske og oppleve fellesskap og kultur i barnehagen. De siste årene har det kommet flere og flere barnebøker om både migrasjon og kulturmøter. Mange av disse skrevet av forfattere med minoritetsbakgrunn. Slike bøker tar opp viktige problemstillinger rundt det å føle seg fremmed på et nytt sted, problematikken som kan oppstå i møtet mellom flere kulturer, og ikke minst identitetsspørsmål som kan oppstå i slike kulturmøter.

1.1 Problemstilling

Problemstillingen i denne oppgaven er:

Hvordan fremstilles migrasjon og kulturmøter i bildebøkene *Ankomsten*, *Hvor skal jeg bo?* og *Reisen*? I hvilken grad er disse fremstillingene problematiske i sin behandling av flerkulturalitet, og hvordan kan bøkene leses av barn med ulik bakgrunn og erfaring?

1.2 Disposisjon

Jeg har valgt å dele opp oppgaven min i fem kapitler; innledning, teori, analyse, drøfting, og til slutt avslutning. I avslutningen vil jeg også komme med min konklusjon.

Teorikapittelet danner grunnlaget for analysene som skal gjennomføres i analysekapittelet. Den første delen av teorikapittelet omfatter teori om flerkulturalitet i bildebøker for barn. Her kommer jeg til å definere noen begreper som er sentrale i forhold til oppgaven. I den andre delen av dette kapittelet skal jeg gjøre rede for sentrale begreper knyttet til analyse av bildebøker. Jeg vil også presentere teori som jeg mener er relevant for tolkning av bøkene.

Analysekapittelet i oppgaven består av tre bildebok-analyser. Den første er analyse av *Ankomsten*, den andre er av *Reisen*, og den siste er av *Hvor skal jeg bo?*. I analysene vil jeg undersøke hvordan de ulike analysebegrepene fra teorikapittelet er med på å bygge opp under tematisering og budskap. Funnene mine vil jeg presentere etter hvert som jeg analyserer.

I drøftingskapittelet skal jeg drøfte funnene mine fra analysen med fokus på problemstillingen min. For å prøve å svare på den vil jeg knytte funnene mine opp mot den teorien jeg har lagt vekt på i teorikapittelet.

I avslutningen vil jeg komme med en kort konklusjon på problemstillingen min, basert på analysedelen og drøftingsdelen av oppgaven.

2.0 Teori

2.1 Flerkulturell litteratur

I boka *Se mangfold!* skriver forfatterne at kultur er en prosess som er i kontinuerlig endring, og noe som ikke kan fanges. I denne prosessen står menneskers levemåte og livsform sentralt, samt ideer, verdier, regler og normer for menneskelig atferd. Ordet *flerkulturell* antyder at man er fra flere kulturer (Gjervan, 2012, s. 18). Kulturmøte eller akkulturasjon, som det ofte kalles i internasjonal psykologisk litteratur, handler om de forandringene som oppstår når individer med forskjellig kulturbakgrunn kommer i kontakt med hverandre (Læringsmiljøsentret, 2017). Litteratur er bare en av mange plattformer der ulike kulturer møtes, diskuteres og tolkes. Det som er spesielt med akkurat denne plattformen er at det ofte er ett av de første møtene barn har med andre kulturer. Det finnes flere typer flerkulturell litteratur som fokuserer på ulike temaer knyttet til flerkulturalitet. Noen bøker handler om det som er felles på tvers av kulturer, mens andre peker på tema som *møte* eller *konflikt*. Det finnes også tekster som tematiserer det å kjenne seg annerledes, mens andre kan formidle kunnskap om ulike kulturer. Tematiseringen i slike bøker kan komme til syne implisitt eller eksplisitt. Eksplisitt tematisering viser leseren et flerkulturelt innhold på en direkte måte, enten gjennom det visuelle eller det verbale. Implisitt tematisering betyr at det flerkulturelle innholdet formidles mer indirekte, derfor kreves det at leseren er noenlunde underforstått med temaet fra før (Khateeb, 2018, s. 291-293).

Det finnes flere definisjoner på *flerkulturell litteratur*. Noen omtaler det som *migrasjonslitteratur*, andre kaller det *innvandrerlitteratur*, men det har også blitt beskrevet som *minoritetslitteratur*. Hva er den riktige terminologien? Underbygger noen av disse begrepene slike forestillinger som «vi» og «de andre»? Ingeborg Kongslien, en kjent norsk forfatter og professor i nordisk litteratur, omtalte litteratur som var skrevet av innvandrere som «innvandrerlitteratur» i 2002. Hun gikk deretter tilbake på dette seks år senere og mente da at betegnelsene «flerkulturell» eller «migrantlitteratur» var mer passende. Hun kalte den tidligere betegnelsen hun hadde brukt for generaliserende og innsnevrende (Strand, 2009, s. 46-47). I artikkelen *Norsk migrasjonslitteratur* definerer Jørgen Sejersted migrasjonslitteratur som «en tematisk definisjon av litteratur som

omhandler og tematiserer den kulturelle problematikken som oppstår når et individ eller en gruppe fra et kulturelt område kommer i kontakt med en annen, og i utgangspunktet fremmed, kultur» (Sejersted, 2003, s. 80). Torill Strand støtter seg på Sejersteds teori og hevder at tekstene også ofte handler om identitetsutvikling og globalisering i dag (Strand, 2009, s.9). På bakgrunn av Sejersteds definisjon vil jeg hovedsakelig bruke begrepet *migrasjonslitteratur* når jeg omtaler de bøkene jeg har valgt ut til analysen senere i oppgaven. De tre bøkene jeg har valgt tematiserer i stor grad kulturmøter, migrasjonsopplevelser, integreringsprosesser og identitetsutvikling.

2.1.1 Migrasjon og migrasjonslitteratur

Migrasjon er et bredt begrep som er vanskelig å finne en konkret definisjon på, men det handler om flytting fra et område til et annet. Ifølge FN brukes ordet «migrant» vanligvis om en person som bor utenfor sitt eget hjemland, over kortere eller lengre tid. Det finnes i all hovedsak to typer migrasjon. Frivillig migrasjon er migrasjon der migrantene flytter på grunn av utdanning, jobbmuligheter eller for å gjenforenes med familie. Tvungen migrasjon kan dreie seg om det å komme seg bort fra krig, forfølgelse, brudd på menneskerettigheter, naturkatastrofer, klimaendringer eller fattigdom. (FN-sambandet, 2018).

Begrepet migrasjon vil for mange assosieres med ord som *flukt* eller *flyktninger*. Dette er heller ikke så merkelig da vi lever i en verden der disse ordene blir brukt oftere og oftere. I media blir de i mange tilfeller brukt for å rapportere eller male et virkelighetsbilde av hva som fører folk på flukt eller hvordan det oppleves å være det. Migrasjonslitteratur kan også være med på å male slike bilder, noe vi kommer til å se i den første bokanalysen av boka *Hvor skal vi bo?* Men migrasjonslitteratur reflekterer også i stor grad hvordan det er å komme til et nytt sted. Kanskje har man reist over halve kloden fordi man ikke hadde noe valg? Eller kanskje har man flyttet fra Tromsø til Bergen fordi pappa fikk seg ny jobb? Det å komme til et nytt sted kan oppleves som skremmende og uvant uavhengig av hvor man kommer fra eller hva man har opplevd.

2.1.2 Fallgruver i den flerkulturelle litteraturen

Neha Naveen har skrevet en artikkel for Norsk barnebokinstitutt som heter *Fellene ved den flerkulturelle stemme*. I denne artikkelen trekker hun fram ulike element ved flerkulturell litteratur for barn og unge som hun mener er litterære «fallgruver». Disse fallgruvene mener hun er med på å fremheve forskjellene mellom «oss» og «de andre». Hun hevder at leseren har forventninger til at den flerkulturelle litteraturen skal handle om kulturkollisjoner, identiteter som blir revet mellom ulike kulturer eller vanskene ved å være flerkulturell (Norsk barnebokinstitutt, 2013). Disse fallgruvene er noe jeg kommer til å se etter i min bildebokanalyse. Finner jeg slike, er jeg interessert i å drøfte om de faktisk er med på å fremheve et slikt skille eller å skape de forventningene som Naveen beskriver. Kanskje er de heller med på å reflektere det virkelighetsbildet vi lever i som et flerkulturelt samfunn i dag?

Den første fallgraven Naveen trekker frem i sin artikkel er *generalisering*. Hun hevder at «en historie er nok til å bygge opp en mening eller fordom rundt en hel kultur» (Norsk barnebokinstitutt, 2013). Hun henviser til Torill Strand sin artikkel «Innvandrere i litteraturen – individer eller grupprepresentanter» der Strand skriver: «Det er lett å se at fordi dagens migrasjonslitteratur for mindre barn omfatter forholdsvis få bøker, kan tendensene til generalisering bli forsterket» (Strand, 2010, s.65). Naveen påpeker at leseren også har et ansvar for å unngå generalisering. Man kan ikke forstå en kultur ut ifra å ha lest én bok (Norsk barnebokinstitutt, 2013).

Den andre fallgraven handler om *toleranse*. I den flerkulturelle litteraturen for barn og unge er det en tendens til at kulturmøter ofte ender positivt ved at hovedpersonene enten får en bedre forståelse av andre kulturer eller lærer å tilpasse seg majoritetskulturen. Dette mener Naveen er en litterær felle. Hun trekker fram at det ofte oppstår et maktforhold mellom majoritetskulturen og minoritetskulturen når man skriver om det flerkulturelle, og at representanten for majoritetskulturen setter en standard for hva som kan tolereres og ikke. Et mønster oppstår når karakterene fra majoritetskulturen blir framstilt som problemløserer gjentatte ganger. Dette mønsteret bygger opp under det skjeve maktforholdet i den flerkulturelle litteraturen (Norsk barnebokinstitutt, 2013).

Assimilering er den tredje fallgraven som trekkes frem i denne artikkelen. Torill Strand trekker paralleller mellom integrering og assimilering i den flerkulturelle litteraturen. Hun

mener at når debatten om integrering går over til å handle om at «de» skal bli som oss», så krysser man en grense mellom integrering og assimilering (Strand, 2010, s. 69). Hvis dette skjer i litteraturen for barn og unge, hvilke virkelighetsbilder tar da form hos den yngre generasjonen? Kan den flerkulturelle litteraturen være med på å skape et skille, eller i verste fall fordommer? Eller kan bøkene oppfordre til identifisering og mentalisering som kan være med på å viske ut slike skiller?

2.1.3 Identifisering og mentalisering

«Identitet er imidlertid ikke fastlåst til strenge tradisjonelle kulturelle forståelser, men forstås gjerne i dag mer som et konstruksjonsprosjekt. Identitet er på mange måter å forstå som den fortellingen individet forteller om seg selv, slik at det samfunnet individet deltar i, er en naturlig del av identitetskonstruksjonen.» (Khateeb, 2018, s. 288). Identitet og identifikasjon er gjennomgående tema i mange flerkulturelle bøker for barn og unge. I boka *Møter med barnelitteratur* (2018, s.286) skriver Ahmed Khateeb om sammenhengen mellom kultur, identitet og litteratur. Han hevder at det er viktig å inkludere flerkulturell litteratur i norskfaget i skolen fordi denne typen litteratur byr på muligheter for identifikasjon og den kan gi innblikk i andres livserfaringer og livssituasjoner. Dette utdyper han ved å si at «Identifikasjon handler her om muligheten for å speile seg selv, sin situasjon eller sitt liv i litterære fremstillinger». Videre understreker han at ikke alle lesere vil kunne identifisere seg med de ulike litterære fremstillingene, men at litteraturen kan være en åpning for forståelse og innblikk i andres opplevelser og situasjoner, dette kalles *mentalisering*.

«Begrepet «mentalisering» dreier seg om at vi alltid fortolker hverandre. Det omfatter det å forstå seg selv og andre – en nøkkelkompetanse i reguleringen av følelser». (Skårderud & Sommerfeldt, 2008, s.1). Evnen til å forstå andre menneskers tanker, følelser, behov, motiver og reaksjoner er i stor grad individuell. Forskning har påvist at samspillet med nære omsorgspersoner de første leveårene er viktige for utviklingen av denne evnen, men den kan også utvikles senere i livet. Hvordan kan mentalisering knyttes til flerkulturell litteratur for barn og unge? I boka *Møter med barnelitteratur* henviser Ruth Seierstad Stokke til litteraturstudier som «har vist at møter med skjønnlitteratur kan bidra til å videreutvikle menneskers evne til å forstå andre og en selv». (Stokke, 2018, s. 248). I

denne oppgaven er jeg opptatt av å finne ut av hvordan den migrasjonslitteraturen jeg har valgt å analysere, kan tolkes og oppleves forskjellig ut ifra hvilken bakgrunn leseren har. Jeg er også interessert i å undersøke i hvilken grad disse bøkene åpner for identifisering og mentalisering. Utfordrer de leserens evne til å sette seg inn i andre sine følelser eller livssituasjon? Eller åpner de for at leseren kan speile seg selv i fortellingen og reflektere over egen identitet?

2.2 Bildeboken

Bildebøker er noe av det første barn møter i den store litteraturverden. De fleste barn har en eller annen erfaring med bildebøker, enten det er hjemmefra, fra barnehage og skole eller begge deler. Bildebøker blir ofte sett på som litteratur for de yngste barna, men i senere år har det kommet flere og flere bildebøker som krysser grenser mellom barnelitteratur og voksenlitteratur. Sandra Beckett skriver i sin bok *Crossover picturebooks- A genre for all ages* at mange nye bildebøker kan defineres som «crossover literature» (Beckett, 2012, s. 1). Videre i boken skriver hun om hvordan ulike utfordrende tema, som tidligere har tilhørt litteraturuniverset for de voksne, nå også blir brukt i denne typen litteratur. Man kan argumentere for at noen av de bøkene jeg skal analysere går under nettopp denne kategorien. Dette kommer jeg tilbake til i drøftingskapitlet.

Tone Birkeland og Ingeborg Mjør definerer bildeboka som «en bok med ett eller flere bilder på hvert oppslag (dobbeltside), og alle oppslagene i en bildebok utgjør en tematisk og dramaturgisk helhet» (2012, s. 69-70). Bildebøker er en unik litterær kunstform der samspillet mellom bilde og tekst skaper en historie samtidig som det uttrykker en estetisk helhet. I boken *How picturebooks work* skriver Maria Nikolajeva og Carole Scott om nettopp dette samspillet. De skriver at bildebøker er basert på to ulike kommunikasjonsnivå; verbal og visuell, og at historien i boken blir til i samspillet mellom disse to nivåene (Nikolajeva & Scott, 2006, s. 1). Et annet begrep for dette samspillet er *ikonotekst*. Dette betyr også at ord og bilde ikke kan skilles fra hverandre, men må alltid leses i sammenheng med hverandre. Når leseren blar om til et nytt oppslag vil blikket først vandre til det visuelle, altså bildet. Da vil leseren plukke opp visuelle impulser før

hen går videre til verbalteksten. Blikket vil etter hvert vandre tilbake til det visuelle på leting etter de elementene man finner i verbalteksten (Birkeland & Mjør, 2012, s.73).

2.2.1 Å tolke en bildebok

Det første som møter oss når vi skal lese en bildebok er *paratekstene*. Paratekstene er verbale og visuelle funksjoner som forbereder og presenterer det egentlige innholdet i en bok. Det vil si tittel, framsidebilde, tittelblad og baksidetekst, samt innsidepermene og format. Både framside og tittel er med på å gi små pekepinner til hva man møter senere i fortellingen. Slik etableres visuelle og verbale broer mellom framside og tittel og videre oppslag i boka, hevder Birkeland og Mjør. Ulike format på bildebøker påvirker også leserens forventninger til bokas innhold. Ulike formatkonvensjoner har påvirket bildebokas utforming. Bøker som omhandler en reise, forflytning eller utvikling har ofte liggende, rektangulært format. Når leseren begynner på selve fortellingen vil hen møte kjente element fra tittel, framside, perm og tittelblad. Slik medvirker paratekstene til at vi opplever boken som sammenhengende (Birkeland & Mjør, 2012, s. 71).

Oppslagene i bildebøker er ofte forskjellige, alt avhengig av hvilken sjanger boka er i. I den episke (fortellende) bildeboka følger som regel oppslagene en tidslinje. Det vil si at for hver gang man blar om til et nytt oppslag vil oppslagene vise en framdrift i tid. Oppslagene kan ha som funksjon å utdype deler av handlingen, bygge opp spenning og skape framdrift. Noen scener kan en hale ut over flere oppslag, mens andre bare får ett. Dette indikerer ofte hvor viktige de ulike scenene i boka er. Sidevending har også en sentral funksjon i bildeboka. Ifølge Birkeland og Mjør er sidevending den fortellende drivkraften, der et oppslag kan vise tilbake til tidligere oppslag samtidig som det skaper forventninger til neste. En kan skille mellom to ulike typer sidevendinger; den *verbale* og den *visuelle*. Den verbale sidevendingen er detaljer i teksten som skaper interesse for det som kommer på neste side eller videre i boka. Den visuelle sidevendingen finner vi i en illustrasjon som viser detaljer som oppfordrer til å bla om til neste oppslag (Birkeland & Mjør, 2012, s.71).

Ikonoteksten har ulike måter å åpne opp for tolkning hos leseren på. Dette kan enten skje ved at illustrasjonen viser element som ikke blir nevnt i verbalteksten, eller at verbalteksten inneholder element som ikke kommer til uttrykk i illustrasjonen. Slike bildebøker omtales ofte som bildebøker med åpne strukturer og «tomme plasser». Teorien

om de tomme plassene ble beskrevet av Wolfgang Iser som «essential conditions for communication, for they set in motion the interaction that takes place between text and reader, and to a certain extent they also regulate it» (Iser, 1978, s. 182). Som nevnt tidligere i oppgaven kan tematisering skje implisitt og/eller eksplisitt. De tomme plassene i en bildebok er en måte å formidle implisitt informasjon på. Jeg er interessert i å undersøke hvordan den flerkulturelle tematiseringen kommer til uttrykk gjennom de tomme plassene i de bøkene jeg har valgt til min analyse.

2.2.2 Kognitiv skjemateori

Leserens tidligere erfaringer vil være avgjørende for hvordan de tomme rommene i en tekst tolkes og fortolkningen av boka i helhet. Disse tidligere erfaringene kan også omtales som kognitive skjema. Kognitiv skjemateori handler om hvordan menneskers erfaringer og tidligere kunnskap lagres i ulike skjemaer i hjernen (Dysthe, 2001, s. 38). Denne teorien bygger på Jean Piaget sin konstruktivistiske teori om læring. De kognitive skjemaene danner utgangspunkt for hvordan man tolker verden rundt seg.

Når vi leser en bok møter vi den med ulike typer skjema. *Begrepsskjema* er skjema i hjernen der tidligere erfaring skaper forventninger til hva et begrep innebærer. Hvis et begrep viser seg å ha en annen betydning enn det du forventet deg, vil begrepsskjemaet for dette begrepet utfordres og utvikle seg. En annen form for kognitive skjema er *sanseskjema*. Dette er den typen skjema som bygger på fysiske inntrykk. Tidligere erfaringer fører til at fysiske inntrykk sitter forankret i kroppen og kan dermed skape forventninger til hvordan vi møter tekster. Slik kan vi for eksempel tolke ansiktsuttrykk på bilder eller følelser som blir beskrevet i teksten (Stokke, 2018, s. 244-245).

I denne oppgaven vil jeg prøve å sette meg inn i hvordan barn med ulik bakgrunn og erfaring, altså barn med ulike kognitive skjema, ville tolket de tre bøkene jeg skal analysere. Hvordan vil et barn som har opplevd å møte en helt ny kultur tolke de bøkene som omhandler slike tema som migrasjon og kulturmøter? Hvordan vil et barn som har vokst opp på ett sted og har erfaringer fra én kultur tolke de samme bøkene? Dette er spørsmål jeg vil komme tilbake til i drøftingsdelen av oppgaven.

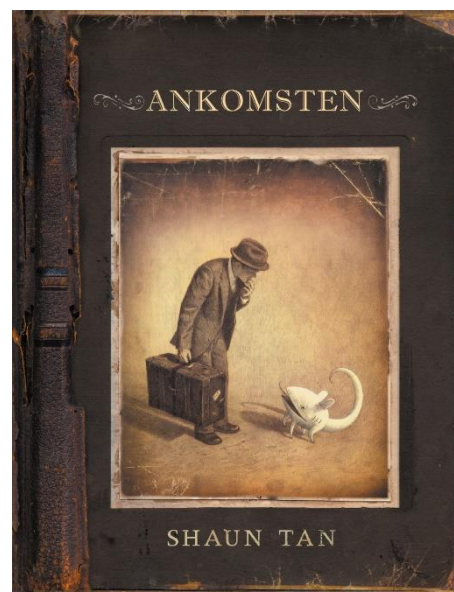
3.0 Analyse og funn

3.1 Valg av bildebøker til min analyse

Bildebøkene jeg har valgt til min analyse er *Ankomsten* (Tan, 2008), *Reisen* (Salinas & Engman, 2012) og *Hvor skal jeg bo?* (McCarney, 2017). Grunnen til at jeg har valgt disse bøkene er at jeg syntes det ville være interessant å se på hvordan likhetene og forskjellene ved bøkene belyser tema som flukt, kulturmøter og det å kjenne seg fremmed, på ulike måter. Selv om de tre bøkene er svært ulike i utforming og innhold, så finner man mange likheter i motiv og budskap. Noe som også var viktig for meg i valget av bildebøker, var leserens tolkning. Jeg tolker disse bøkene ut ifra min kunnskap og erfaring fra bildebøker, men det er også viktig for meg å huske på at dette er barnebøker. Hvordan ville barn tolket disse bøkene? Derfor valgte jeg tre bøker med store forskjeller i utforming, tekst og bilde.

3.2 Ankomsten

Ankomsten (2006) er skrevet og illustrert av Shaun Tan, en australsk kunstner, forfatter og filmskaper. Den handler om en mann som må ta farvel med sin familie for å prøve lykken i et nytt land. Han er på leting etter en ny og bedre fremtid og må venne seg til helt nye mennesker og en ny kultur. Boka er en grafisk roman og har ingen verbaltekst. Hovedkarakteren i boka møter vi allerede i paratekstene. Under tittelen *Ankomsten* ser vi et rektangulært bilde av en mann med koffert og et lite dyr som han ser ned på. Det kan virke som at dette er deres første møte, og med mannen bærende på en koffert, styrker dette bildet tittelen som antyder at boka handler om en ankomst. På baksiden finner vi en tekst om hva og hvem boka handler om, etterfulgt av anmeldelser fra andre forfattere. Ved å lese baksideteksten vet leseren, allerede før man åpner boka, at den handler om utvandring, innvandring og tilpasning i en ny kultur. Innsidepermene består av mange små bilder av mennesker som migrerte til USA fra 1892 til 1954. I boka har Shaun Tan tegnet disse bildene, men originalene kan man finne på *Ellis Island*

Copyright: Shaun Tan (2006) *Ankomsten*.
Australia: Hachette Livre Australia.

Immigration Museum i New York. Ved å bruke illustrasjoner av ekte mennesker som har opplevd migrasjon, skaper Tan et virkelighetsbilde for leseren allerede i starten av boka.

Det stedet hovedkarakteren kommer til er en fiksjonsverden. Ved å bruke et imaginært univers, gir forfatteren leseren en opplevelse av hvordan det er å komme til et helt nytt sted der det meste er ugjenkjennelig eller uforståelig, uavhengig av alder, språk eller bakgrunn. Leseren er på denne måten med på reisen og forandringene som mannen gjennomgår gjennom hele boka. Måten Tan har skapt dette universet på, ved å bruke element som vi er kjent med fra før, men som han har videreutviklet med sin egen fantasi, gjensker han et reelt bilde av hvordan det er å komme til en ny kultur som migrant. Et eksempel på et slikt element i boka er det dyret som følger etter ham over alt. Man forstår at det skal forestille et dyr, men hvilket dyr det er, er ukjent både for mannen i boka og for leseren. Et annet eksempel er alfabetet han møter. Bokstavene er ukjente, men man forstår likevel at det skal forestille et alfabet. På denne måten formidler boka hvordan helt hverdagslige element kan være totalt uforståelige når de blir sett og opplevd i møtet med en annen kultur.

Gjennom boka blir vi ikke bare kjent med hovedkarakteren sin historie om migrasjon, vi blir også kjent med andre migranter og deres erfaringer. Dette er karakterer som mannen i boka møter på sin vei og som hjelper ham på ulike måter. For å gjøre det tydelig hva som er deres historie har Tan brukt sterke, mørke og kalde farger når han illustrerer hvorfor de har flyktet fra sitt hjemland. Fargene skiller seg tydelig ut fra resten av illustrasjonene i boka, der han har brukt sepiafarger, og de bygger opp under de dramatiske historiene om vold, krig og tvangsarbeid som disse andre migrantene har opplevd. Oppslag 34 er et eksempel på denne fargebruken som dramaturgisk virkemiddel. Sepiafargene som er brukt i resten av boka skaper en nostalgisk stemning som vitner om en forgangen tid.

Oppslag 34. Copyright: Shaun Tan (2006)
Ankomsten. Australia: Hachette Livre Australia.

Det er brukt mye symbolikk i illustrasjonene i denne boken. En av de viktigste og mest gjennomgående symbolene er de hvite papirfuglene, som er noe av det første mannen møter når han ankommer det nye landet. Disse fuglene symboliserer håp og man kan se dem på flere oppslag gjennom hele boken. De følger immigranten fra han ankommer det nye landet og til familien gjenforenes på slutten. På oppslag 54 kan vi se at Tan har brukt en annen metafor for håp; nemlig vekst eller blomstring. Disse illustrasjonene symboliserer immigrantens utvikling og hvordan håpet øker i takt med utviklingen hans.

Oppslag 54. Copyright: Shaun Tan (2006) *Ankomsten*. Australia: Hachette Livre Australia.

Kommunikasjon er et viktig aspekt ved denne fortellingen. Nesten all den dagligdagse kommunikasjonen foregår non-verbalt. I illustrasjonene ser vi hvordan immigranten sliter med å kommunisere med andre fordi han ikke kan språket, og derfor tyr til kroppsspråk og tegning for å bli forstått. I oppslag 14 ser vi tydelig frustrasjonen og usikkerheten i ansiktsuttrykkene hans når han ikke klarer å forstå eller bli forstått. Likevel klarer han ved bruk av non-verbal kommunikasjon å skaffe seg et sted å bo, mat han kan spise, jobb, og til slutt; en måte for familien å komme seg dit på. Selve boken kommuniserer også non-verbalt med leseren. Ved å kun bruke illustrasjoner uten verbaltekst, oppfordrer Tan leseren til å tolke bildene og historien som de selv vil. I fraværet av tekst vil man bruke egne erfaringer og egen kunnskap for å forstå denne fortellingen.

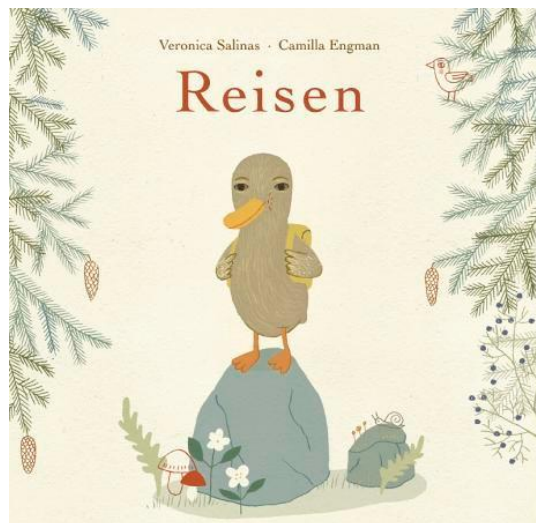

Oppslag 14. Copyright: Shaun Tan (2006) *Ankomsten*. Australia: Hachette Livre Australia.

Avslutningen i denne boken har et tydelig budskap. Historien ender med at immigrantens datter må hjelpe en nyankommen dame som ikke finner veien selv. Dette viser leseren at historien går i sirkel og enda viktigere; migrasjon er en syklus som aldri tar slutt. De siste årene har migrasjon vært et svært aktuelt tema over hele verden, men med denne boka minner Shaun Tan oss på at migrasjon er noe som alltid har eksistert.

3.3 *Reisen*

Reisen er skrevet av Veronica Salinas og illustrert av Camilla Engman (2012). Denne boka er en dyrefabel for de yngste barna og handler om en and som blåser vekk hjemmefra og kommer til et helt nytt sted der den sliter med å tilpasse seg. Vi møter hovedkarakteren i boka allerede i paratekstene. Både forsiden og baksiden av boka viser en and som står på en stein, omringet av greiner, sopp og blomster. Anden har på seg en ryggsekk. Dette skaper tidlige forventninger hos leseren om at anden skal et sted. Tittelen *Reisen* står skrevet i store rødlige bokstaver øverst på forsiden og trekker til seg oppmerksomhet. Denne tittelen skaper også

Copyright: Veronica Salinas & Camilla Engman (2012) *Reisen*. Magikon Forlag

forventninger hos leseren om at boka handler om en reise. Forholdet mellom tittel og bilde er derfor utfyllende. Ved å lese tittelen forstår leseren at boka handler om en slags reise, men den sier ingenting om hvor eller hvem. Illustratøren utfyller tittelen ved å plassere anden midt i bildet. Slik forstår leseren at historien handler om denne anden. På baksiden av omslaget finner vi en kort baksidetekst der det står «Det kan hende at du må reise. Og at det blåser så mye at du glemmer hvem du er og hvor du kommer fra.» Denne verbalteksten forteller ikke spesifikt hva boken handler om, slik mange baksidetekster ofte gjør, men den åpner for undring, tolkning og filosofering hos leseren.

Formatet til denne boka signaliserer at den er skrevet for de minste barna ved at den er liten og kvadratisk, noe som ofte blir forbundet med bildebøker for de yngste.

Innsidepermene inneholder illustrasjoner av ulike dyr, insekter, trær og planter som man kan finne i skogen. Disse elementene kan man også finne igjen i de ulike oppslagene gjennom boka. Blar vi oss videre fra innsidepermene så finner vi en kort dedikasjon på tittelbladet. Her har forfatteren skrevet en kort setning der det står «Til alle som måtte reise». Her henvender hun seg direkte til leseren og leserens egne erfaringer. Kanskje kan noen kjenne seg igjen i det å måtte legge ut på en reise slik som anden i denne fortellingen? Kanskje kjenner de seg igjen i utfordringene anden etter hvert møter når den kommer til et nytt sted?

Bildene i denne boken er tegninger som er tegnet i det som kalles en naiv tegnestil. En naiv tegnestil betyr at tegningene ligner barns egne måter å tegne på (Stokke & Tønnesen, 2018, s. 164). Illustratøren har valgt å bruke duse naturfarger gjennom hele boken. Vi kan se at fargene forandrer seg fra der anden først befinner seg til det stedet han havner etter hvert. Fargene på trærne og omgivelsene i starten (oppslag 1 og 2) er mye kaldere enn de som er brukt for å illustrere omgivelsene der anden lander. Dette kan symbolisere at anden drar fra et sted som er kaldt til et område med varmere klima, slik mange fugler gjør om vinteren her i Norden. Et bilde strekker seg over et helt oppslag, men gir likevel plass til verbalteksten som ofte er kort, og plassert i et hjørne. Teksten henvender seg direkte til leseren gjennom hele boka ved at den er skrevet i «du»-form. Dette skaper et mer personlig forhold mellom bok og leser.

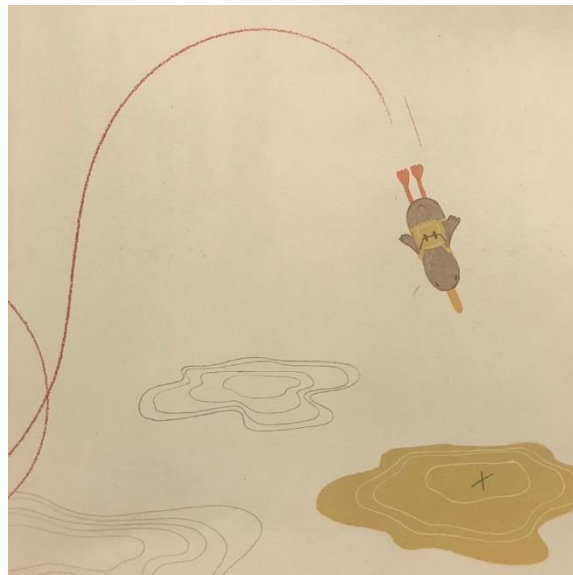

Oppslag 1. Copyright: Veronica Salinas & Camilla Engman (2012) *Reisen*. Magikon Forlag.

På det første oppslaget i boka møter vi igjen anden fra forsiden og baksiden. Han befinner seg i skogen og holder på å pakke ryggsekken sin. Ved siden av ham ser vi en liten fugl og et pinnsvin som også har pakket veskene sine. Rundt dem finner vi flere ulike eiendeler, blant annet et smykke som henger på en gren, et eple og en termos som står på bakken, og noen matvarer som ligger i et tre. Alt tyder på at anden pakker alle sine eiendeler og at de andre dyrene er forberedt på å reise de også. På hodet har anden en rosa

lue, noe som symboliserer at det er kaldt der. Verbalteksten på det første oppslaget kjenner vi igjen fra baksiden. Her står det «Det kan hende at du må reise». Ordet *må* i denne setningen tyder på at anden og de andre dyrene ikke har noe valg.

I oppslag 2 og 3 bruker illustratøren visuelle sidevendere i form av kruseduller for å understreke hvor sterk vinden er. Den er så sterk at anden blåser tvers over to hele oppslag. Interessen for å lese videre og se hvordan det går med anden øker ved bruk av slike visuelle virkemidler. Oppslag 3 symboliserer også et kart. Det kan vi se ved at illustratøren har brukt elementer som for eksempel høydekurver og et kryss der anden lander. Dette kartet symboliserer den avstanden anden blir blåst av vinden. Den gir leseren et inntrykk av at anden blir blåst langt bort fra sitt eget hjem.

Oppslag 3. Copyright: Veronica Salinas & Camilla Engman (2012) *Reisen*. Magikon Forlag.

Identitet er et gjennomgående tema i denne boka. Når anden kommer til det nye stedet vet han ikke lenger hvem han er. Han finner ikke sin plass i det nye samfunnet. Ingen av dyrene der forstår hva han sier og ingen kan svare på hvem han er når han spør dem. På oppslag 9 blir det brukt både visuelle og verbale virkemidler for å formidle andens følelser rundt dette. Vi kan tydelig se at anden er ensom og lei seg. Dette blir understreket i teksten. Vendepunktet i denne fortellingen kommer når anden endelig møter en annen and som forstår hva han sier. Etter å ha spurt mange forskjellige dyr om hvem han selv er, så finner han til slutt noen som snakker det samme språket som ham og som svarer «Du er den du er!». De to endene blir

Oppslag 9. Copyright: Veronica Salinas & Camilla Engman (2012) *Reisen*. Magikon Forlag.

venner og ved hjelp av den andre anden lærer han seg hva alle de andre dyrene sier også. Slik viser fortellingen til hvordan identitet skapes i møte med andre mennesker og kulturer, og ikke minst; gjennom vennskap.

3.4 *Hvor skal jeg bo?*

Hvor skal jeg bo? kom ut i 2017, og er skrevet og illustrert av Rosemary McCarney. Dette er en bildebok som handler om hvordan barn som er på flukt lever i dag. Illustrasjonene i boka er fotografier fra FN's høykommissær for flyktninger. På forsiden ser vi et fotografi av ansiktet til en liten jente med sjal, og tittelen i stor svart skrift nede i høyre hjørne. Tittelen *Hvor skal jeg bo?* skaper forventninger hos leseren om at boka handler om en eller annen form for reise. Leseren vet ikke om det er denne jenta som

Copyright: Rosemary McCarney (2017) *Hvor skal jeg bo?* Gyldendal Norsk Forlag AS

ikke har noe sted å bo, men kommunikasjonen mellom bilde og tittel skaper forventninger om at man kan finne svar på dette ved å lese videre. På baksiden av boka finner vi en tekst som starter med et spørsmål i store gule bokstaver; *Hvordan arter livet seg for barneflyktninger?* Til venstre for baksideteksten ser vi tre fotografier som viser mennesker på flukt. Når vi først ser disse bildene er det ikke sikkert man tenker at det viser mennesker som er på flukt, men leser man teksten så forstår man fort hva boka handler om og hva disse tre bildene kommuniserer. Boka har et rektangulært, liggende format som også skaper forventninger hos leseren om at boka handler om en form for reise eller forflytning (Ingeborg & Mjør, 2012, s.71). Helheten som paratekstene i denne boka utgjør, skaper et tydelig bilde av formål og budskap. Formålet med boka er å hjelpe barn som lever i trygghet, med å forstå hvordan det oppleves å leve som en flyktning. Dette står skrevet i baksideteksten der forfatteren også sier at budskapet med boka er at «også barn med en uviss fremtid kan ha styrke til å holde ut og bevare optimismen».

På det første oppslaget i boka har forfatteren valgt å bruke to fotografier som bygger opp under dramaturgien og alvorligheten i verbalteksten. Begge bildene dekker store deler av

oppslaget. Det første bildet viser voksne mennesker som går bærende på barn og eiendeler. Fargene i dette bildet er mørke og viser mye rødt og svart. Fargen rød er kjent for å skape følelser av hastverk eller fare samtidig som den kan representere følelser som kjærlighet eller hat. Svart farge blir ofte brukt for å representere død, tap, fare eller ondskap (Utforsk Sinnet, 2018). Under bildet finner vi en enkel verbaltekst der det står: «Også bra mennesker kan oppleve forferdelige ting». Denne teksten gir ikke eksplisitt informasjon om det man ser på bildet, men åpner for tolkning og undring hos leseren. Har disse menneskene på bildet opplevd noe forferdelig? I så fall; hva? På neste side står det i verbalteksten: «når soldater slåss eller andre farer truer». Her kommer forfatteren med et eksempel på hva som kan være forferdelig å oppleve. På bildet over denne teksten kan vi se en tydelig redd gutt som ser opp på en person som ligner på en soldat. Samspillet mellom bildene og verbalteksten på det første oppslaget vekker sterke følelser hos leseren, spesielt da disse bildene er tatt i ekte situasjoner. På hvert bilde i boka står det med liten skrift i hvilket land bildet er tatt. Dette bygger opp under det realistiske bildet, av hvordan folk på flukt lever, som forfatteren prøver å vise.

Bilde fra oppslag 1. Copyright: Rosemary McCarney (2017) *Hvor skal jeg bo?* Gyldendal Norsk Forlag AS

Forfatteren bruker hovedsakelig verbale sidevendere for å skape interesse for å bla videre i boka. Dette gjør hun for eksempel ved å bruke «...» på slutten av setninger og før neste oppslag. På det fjerde og femte oppslaget finner vi et godt eksempel på dette. På den ene siden står det «Men hvor skal jeg bo? Der veien tar slutt ...», på den andre siden står det «bak høyden ...», på den tredje står det «over gjerdet ...»

Bilde fra oppslag 5. Copyright: Rosemary McCarney (2017) *Hvor skal jeg bo?* Gyldendal Norsk Forlag AS

og på den fjerde står det «eller på den andre siden av havet?». Ved å bruke denne typen sidevender skaper hun forventninger hos leseren om at setningen fortsetter på neste side. Det vil derfor være naturlig for leseren å bla om for kanskje å finne svar på det første spørsmålet. Det at hun avslutter det femte oppslaget med enda et spørsmål øker nysgjerrigheten hos den som leser. Bildene som er brukt i disse oppslagene er samsvarende med det som står i verbalteksten. De viser blant annet barn bak gjerder og mennesker i redningsvester med hav i bakgrunnen. Et slikt forhold mellom tekst og bilde blir kalt *forankring* (Ingeborg & Mjør, 2012, s. 79).

På samme måte som forfatteren bruker virkemiddel som for eksempel farge til å vekke følelser av dramatisk og alvorlig karakter, bruker hun også andre virkemiddel for å vekke gode følelser hos leseren. Dette kan vi se eksempel på i oppslag ni. På første side i dette oppslaget ser vi to gutter som står med armene i kryss og alt for store briller. Ansiktsuttrykkene deres er alvorlige, men under bildet står det «Vil jeg finne en bestevenn ...». Verbalteksten tilbyr et nytt perspektiv på situasjonen på bildet. Kanskje er disse to guttene bestevenner? Kanskje leker de en slags lek på dette bildet? På neste side ser vi et bilde av en gruppe barn som leker en lek der de holder hverandre i hendene

Bilde fra oppslag 9. Copyright: Rosemary McCarney (2017) *Hvor skal jeg bo?* Gyldendal Norsk Forlag AS

samtidig som de smiler og ler. Under dette bildet står det «eller mange venner der jeg skal bo?». Verbalteksten antyder at barna på bildet er venner de også, og at de leker og har det gøy sammen. Ser man nærmere på bakgrunnen i bildene så blir man påminnet hvilken virkelighet disse barna lever i. I bakgrunnen på det første

bildet ser man en gjørmete vei og falleferdige hus laget av plast og pinner. I bakgrunnen på det andre bildet ser man de enkle kårene man lever under, i en flyktningleir.

Bokas viktigste språklige virkemiddel er de ubesvarte spørsmålene som man finner på flere oppslag gjennom boka. Det første spørsmålet møter vi allerede i tittelen «Hvor skal jeg bo?». I stedet for å komme med konkrete svar på spørsmålene, brukes det visuelle som svarforslag. Forholdet mellom de ubesvarte spørsmålene og fotografiene er derfor viktig for hvordan man tolker boken. Hvis man kun leser spørsmålene som utgjør verbalteksten, for eksempel på oppslag 10, vil man ikke nødvendigvis forstå alvorligheten som forfatteren prøver å formidle. Her står det: «Kommer jeg til å sove på samme sted hver natt? Får jeg en helt ny seng for meg selv? Eller må jeg fortsette å dele?». Fotografiene som er brukt på dette oppslaget viser noen av alternativene, eller mangelen på dem, som flyktningbarn har. På det ene bildet ser vi barn som ligger og sover på gata. På neste bilde ser vi fire barn som deler plassen de sover på. Dette samspillet mellom tekst og bilde er utfyllende. Her har forfatteren brukt *avløsningsprinsippet*. Det vil si at tekst og bilde kommer med ulik type informasjon, men supplerer hverandre for å skape en betydning (Ingeborg & Mjør, 2012, s. 79). Hele denne boka består av en rekke ubesvarte spørsmål, og selv om fotografiene tilfører noen svaralternativ, vil spørsmålene oppfordre til refleksjon og undring hos leseren. De symboliserer den usikkerheten flyktningbarn lever i hver dag.

4.0 Drøfting

Ved å analysere *Ankomsten*, *Reisen* og *Hvor skal jeg bo?* ville jeg finne svar på hvilke bilder av migrasjon og kulturmøter som blir framstilt i disse bøkene. Jeg var også interessert i å undersøke i hvilken grad disse fremstillingene kan være problematiske i sin behandling av flerkulturalitet. For å finne ut av dette tar jeg utgangspunkt i de fallgruvene som står beskrevet i teoridelen av oppgaven. Jeg vil også drøfte hvordan barn med ulik bakgrunn og erfaring kan tolke disse bøkene. Jeg kan selvsagt ikke gi noen fasitsvar på denne delen av problemstillingen, men på bakgrunn av teori om kognitive skjema, mentalisering og identifisering har jeg dannet meg noen tanker rundt dette. Jeg vil understreke at når jeg snakker om «barn», så er mitt fokus på barn som går i barnehagen.

4.1 Migrasjon og kulturmøter

Migrasjon og kulturmøter er to temaer som ofte går hånd i hånd. I de bildebøkene jeg har analysert har tematiseringen vært fellesnevneren. Alle bøkene forteller sin egen historie om migrering, og to av dem fokuserer også på problematikken som kan oppstå når man møter en helt ny kultur. *Hvor skal jeg bo?* er den eneste boka der forfatteren ikke har valgt å sette søkelys på dette. Tematiseringen blir synlig på helt ulike måte i de tre bøkene. De visuelle og verbale virkemidlene som er brukt presenterer tre forskjellige fortellinger om migrasjon og kulturmøter. I analyseringen av bøkene oppdaget jeg også hvordan bøkene kommuniserer med leseren på ulike måter, ved bruk av de litterære virkemidlene. Nå vil jeg drøfte hvordan hver enkelt bok danner et eget bilde av migrasjon og kulturmøter.

4.1.1 I *Ankomsten*

Ankomsten er ei bok som presenterer ulike migrasjonserfaringer i en fortelling, kun ved bruk av det visuelle. Illustrasjonene i boka minner oss om fotografier fra en forgangen tid, med sine sepia-toner og andre karakteristiske trekk for det vi anser som «gamledager», som for eksempel hvordan menneskene er kledd. Shaun Tan har vært tydelig inspirert av flere migrasjonshistorier gjennom tidene, blant annet migrasjonsbølgen som USA opplevde på starten av 1900-tallet. Som nevnt i analysen er et av Shauns viktigste

budskap med denne boka nemlig at migrasjon ikke er noe nytt, men noe som alltid har eksistert og som har preget historien vår. Det som kan være problematisk med at handlingen utspiller seg i en forgangen tid, er at leseren kan få et inntrykk av at «dette var noe som skjedde før». Skal et barn lese denne boka for første gang, er det ikke sikkert det barnet har den kunnskapen eller erfaringene som kreves for å tolke budskapet til Tan. Her koples barnets kognitive skjema inn. Hva vet dette barnet om dagens migrasjonssituasjon i verden? Hvilke erfaringer har han/hun med kulturmøter? I en bok der fortellingen fortelles kun ved bruk av illustrasjoner, vil barns kognitive skjema være avgjørende for hvordan de tolker den.

Det at Shaun Tan legger handlingen til en fiksjonsverden der de kjente hverdagslige tingene som for eksempel dyr eller alfabet ser helt annerledes ut, gir leseren en opplevelse av å møte det ukjente. Så selv om handlingen foregår i et fiktivt univers, skaper fiksjonen en mulighet for leseren til å sette seg inn i hvordan det må være for migranter å komme til et helt nytt sted der nesten alt er annerledes. Muligheten til å gjøre dette er avhengig av leserens evne til mentalisering. Barns evne til å forstå andre menneskers tanker, følelser, behov, motiver og reaksjoner utvikles (som nevnt tidligere) fra de blir født, men denne prosessen er lang. Man kan derfor argumentere for at barn kan ha vanskeligheter med å sette seg inn migrantens opplevelse av å møte det ukjente. Kan barn derimot identifisere seg med migranten og opplevelsene hans, vil veien til mentalisering være betydelig kortere. Det vil være enklere for et barn som har erfaring med migrasjon og det å møte en helt ny kultur, å forstå migrantens følelser og reaksjoner.

De ulike migrasjonshistoriene som kommer til uttrykk i denne boka skaper et bilde av hvor mangfoldig migrasjon kan være. Alle migranter har egne opplevelser og erfaringer knyttet til det å flykte fra noe, det å være på flukt, og det å komme til et nytt sted. Det de forskjellige migrasjonshistoriene i denne boka har til felles, er dramatikken og alvorligheten rundt flukten og ikke minst; det de flyktet fra. Virkemidlene som Tan har tatt i bruk for å understreke dette, som for eksempel de mørke fargene og de engstelige ansiktsuttrykkene, bygger opp under denne dramaturgien. Det gir leseren en forståelse av hvorfor mennesker må flykte, hvor skremmende det kan være og hvor mye man kan være nødt til å ofre. Slike visuelle virkemidler gjør det også enklere for barn å sette seg inn i følelsene rundt disse situasjonene som skildres i boka. Det er lettere for barn å tolke

ansiktsuttrykk på bilder fordi barnets fysiske erfaringer med følelser er noe av det første som lagres i kognitive sanseskjema. Så selv om barn som leser disse migrasjonshistoriene ikke nødvendigvis forstår alt som foregår, vil de sannsynligvis fange opp stemningen og følelsene i illustrasjonene.

Det bildet av migrasjon og kulturmøte som Tan framstiller i denne boka, viser ikke bare de dramatiske og problematiske sidene ved disse temaene. Han viser også bilder av medmenneskelighet, håp, gjenforening og kjærlighet. Fremmede mennesker hjelper migranten med å forstå det nye samfunnet han har kommet til. De viser ham hvordan han skal komme seg rundt, hvor han kan bo, hva han kan spise og hvordan han kan få familien sin dit. På grunn av medmenneskelighet lærer migranten seg hvordan han kan leve i dette fremmede universet. Som nevnt i analysen er håp også et gjennomgående tema i fortellingen. Ved bruk av symbolikk prøver Tan å formidle at det alltid vil finnes håp. Immigranten håper på en bedre framtid for seg og sin familie. Han håper at de vil bli gjenforent i det nye landet, noe de til slutt blir. Symbolikken er tydelig for de som vet hva det skal symbolisere, men for et barn vil det ikke være like lett å tolke, da dette kan være en avansert form for litterært virkemiddel. Det bildet av gjenforening og kjærlighet som Tan illustrerer mot slutten av boka er derimot enklere for barn å forstå, her igjen på grunn av kroppsspråk og ansiktsuttrykk. De detaljerte illustrasjonene, dramatiske historiene og tolkningsmulighetene denne boka tilbyr, gjør den aktuell for både barn og voksne. Den kan derfor plasseres under kategorien «crossover litterature».

4.1.2 I *Reisen*

Å bruke dyr som motiv i bøker for barn er ikke uvanlig. I denne boka har Salinas valgt å bruke dyr som viser menneskelige egenskaper, som for eksempel å kommunisere med språk eller å gråte fordi man er lei seg. Ved å gi barn innblikk i dyrets tanker og følelser, vil evnen til mentalisering utvikles. Leseren vil se på dyret med empati. Ved å bruke dyr som karakterer i fortellingen sin, henvender Salinas seg til et universalt publikum. Barns interesse for dyr er ikke noe som er kulturelt betinget. I bildebokas verden kan dyr brukes for å reflektere et fargerikt fellesskap, slik som det er gjort i denne boken, uten å fokusere på ulikheter som kjønn, etnisitet eller klasse. Samtidig er det med på å skape en avstand til leseren, noe som kan være nødvendig når man tar opp alvorlige tema med barn, som i dette tilfellet er migrasjon og kulturmøter. Men kan det oppstå en spenning mellom denne

avstanden og barnets evne til mentalisering? Man kan argumentere for at distansen til leseren, som oppstår når det blir brukt dyr i stedet for mennesker som karakterer, kan føre til at leseren føler mindre empati for dyret.

Det blir brukt flere visuelle virkemidler for å vekke interesse og følelser hos leseren. Ett av virkemidlene er, som nevnt i analysen, symbolikk. Høydekurvene, som symboliserer et kart, illustrerer den avstanden anden må reise. For å kunne forstå dette er man nødt til å ha tidligere erfaring med kart, noe de færreste barn i barnehagen har. For dem kan disse høydekurvene se ut som noe helt annet, som for eksempel sølepytter. Å tolke dette symbolet vil derfor være avhengig av leserens kognitive skjema knyttet til kart.

Virkemidlene illustratøren har brukt for å vekke følelser hos leseren er for eksempel ansiktsuttrykk og kroppsspråk. Barn vil ikke ha store problemer med å forstå at anden er lei seg når han ikke forstår hva noen av de andre dyrene sier. Deres kognitive sanseskjema vil gjenkjenne andens triste ansiktsuttrykk og tårer. Slik kan barnas evne til mentalisering utvikles. Når de forstår at anden er ensom og trist, vil de kanskje føle empati for den. Hvis barn selv har opplevd å være ensom eller det å komme til et helt nytt sted der man ikke forstår hva folk sier, vil muligheter for identifisering oppstå. Barn kan da speile seg i andens følelser og opplevelser rundt dette.

Som tidligere nevnt i analysen, henvender forfatteren seg direkte til leseren ved å bruke «du»-form i verbalteksten. Slik inviteres leseren til å identifisere seg med anden og dens følelser rundt det å komme til et helt nytt og ukjent sted der ingen forstår hva den sier. Identifikasjon er et av bokas viktigste tema. Fortellingen handler ikke bare om ensomheten, usikkerheten og frustrasjonen som oppstår i møte med en ny kultur og et nytt språk. Den handler også om et forvirrende tap av «selvet». Anden vet ikke lenger hvem han er eller hva hans plass er i dette nye samfunnet. Dette forandrer seg derimot når han møter en av hans egen art, nemlig storkanden, som snakker det samme språket og kan fortelle ham at «Du er den du er». Boka viser leseren at ved hjelp av venner eller nye bekjenskaper kan man tilvenne seg nye situasjoner man befinner seg i. Dette behøver ikke å handle om det å komme til et nytt land. Fortellingen er også relevant i forhold til det å starte på en ny skole eller barnehage og for barn som skal lære seg et nytt språk.

Salinas henvender seg til det yngre publikumet i denne boka. Det kommer tydelig fram at målgruppen er små barn, og boka kan derfor ikke kategoriseres som «crossover

litterature». Den framstiller temaer som migrasjon og kulturmøter på en barnlig måte ved bruk av enkle tegninger og dyr som karakterer, samtidig som den viser de problematiske og vanskelige sidene ved det å komme til et helt nytt sted. Selv om anden opplever en form for migrasjon, ligger ikke fokuset i denne fortellingen på opplevelsene rundt migrering. Hovedtemaet er kulturmøter og fokuset ligger på hvordan de kan oppleves. Gjennom bruk av ulike visuelle og verbale virkemidler formidler Salinas og Engman blant annet identitetsspørsmål som kan oppstå i møte med nye kulturer, samt ensomheten og frustrasjonen som ofte er knyttet til dette. De formidler også positive sider ved å komme til et nytt sted, som for eksempel det å få nye venner; venner som hjelper deg å forstå hva de rundt deg sier og som hjelper deg med å finne deg selv igjen.

4.1.3 I Hvor skal jeg bo?

Denne boka skiller seg ut fra nesten all annen migrasjonslitteratur for små barn ved bruk av fotografier fra virkeligheten. Man kommer ikke nærmere flyktningbarns virkelighet enn dette. Noen av fotografiene viser de brutale vilkårene disse barna lever i, som for eksempel at noen sover på gata eller at de er fanget bak gjerder. Spørsmålet jeg stilte meg selv etter å ha lest denne boka og sett disse fotografiene første gang, var; vil små barn forstå den realiteten som disse fotografiene skal formidle? Og i så fall; kan denne boka være for brutal for barna i barnehagen? Eller vil de tolke den på en helt annen måte enn oss voksne? Man kan argumentere for at denne boka går under kategorien «crossover litterature», nettopp på grunn av brutaliteten og det virkelighetsnære bildet den formidler.

Som nevnt tidligere i analysen er spørsmålene i verbalteksten det viktigste språklige virkemiddelet i denne boka. Selv om fotografiene brukes som svaralternativ på spørsmålene, åpner de for refleksjon og egen tolkning hos leseren. Hvordan et barn reflekterer rundt disse spørsmålene vil være avhengig av barnets kognitive skjema. Hva vet de om det å være på flukt? Har de kanskje selv vært på flukt? For et barn som selv har opplevd det å være på flukt, kan både bildene og verbalteksten vekke følelser og reaksjoner knyttet til sanseskjema i hjernen. Kanskje kjenner de igjen teltene fra flyktningeleiren på det ene oppslaget? Ved å bruke bilder fra virkeligheten med ekte mennesker gir denne boka store muligheter for identifisering hos barn som har vært på flukt. Dette kan videre føre til at evnen deres for mentalisering utvikles. Det vil være

lettere for dem å sette seg inn i menneskene i boka sine følelser og tanker hvis de selv kan speile seg i deres situasjon.

Et barn som leser denne boka uten tidligere erfaring eller kunnskap om migrasjon, kan ha vanskeligheter med å forstå budskapet, men baksideteksten er utfyllende og forklarer kort og presist hva boka handler om. Selv om barna kan ha vanskelig med å forstå tematikken og budskapet, kan de likevel tolke hvilken stemning oppslagene prøver å formidle ved for eksempel å kjenne igjen ulike ansiktsuttrykk. Redsel, frykt og forvirring er følelser man kan gjenkjenne i noen av disse ansiktene, men selv om mange av fotografiene viser vonde følelser har forfatteren også valgt å bruke fotografier som viser vennskap, glede og håp. Dette er følelser som vil være enklere for alle barn å relatere til. De fleste barn vil kjenne igjen glede i ansiktsuttrykkene til barna på oppslag 9, da dette er en følelse som blir lagret i sanseskjema tidlig i utviklingen hos barn. Samtidig vil de ha en forståelse av hva en venn eller vennskap er, da dette er begrep som barn også møter fra de er små og som lagres i begrepsskjema i hjernen.

For de barna som ikke har kognitive skjema knyttet til migrasjon, vil formidlingen av boka være viktig for barnas forståelse av dette temaet. Barna må få tid til å reflektere over hva de ser på bildene og hva som blir sagt i verbalteksten. Hvem som formidler er derfor avgjørende for barnas utbytte av boka. Formidleren må selv ha kunnskap om temaet og være forberedt på at barna kommer til å stille spørsmål angående det de ser og hører. Kanskje ser barna noe helt annet enn det vi voksne gjør? Boka kan brukes som utgangspunkt for en litterær samtale om temaet migrasjon. Hvis denne boka blir formidlet på riktig måte for barna i barnehagen, kan den være et godt verktøy i utviklingen av barns mentalisering.

4.2 De flerkulturelle fallgruvene

Det er vanskelig å finne tendenser til *generalisering* i disse tre bøkene. I *Ankomsten* har forfatteren unngått å gå i denne litterære fallgraven ved å skape et fiksjonelt univers. Ved å introdusere leseren for en imaginær kultur, unngår han å bygge opp under fordommer som kanskje allerede eksisterer i samfunnet vårt. Som nevnt tidligere, har forfatteren av

Reisen også unngått å representere ulikheter, som kjønn, klasse eller etnisitet, ved å bruke dyr som karakterer. Slik unngår hun også kulturell generalising, eller generalisering av et folkeslag. I *Hvor skal jeg bo?* er ikke kultur så mye et tema som det migrasjon er. Her blir ikke kultur eller kulturmøter representert i den grad som i de to andre bøkene. Slik unngås ikke bare generalisering, men også de to andre fallgruvene; *toleranse* og *assimilering* i denne boka.

Man kan argumentere både for og imot at *Ankomsten* havner i den litterære fallgraven som omhandler *toleranse*. I *Ankomsten* er migranten nødt til å tilpasse seg kulturen han kommer til. Selv om boka viser mange problematiske sider ved å møte en ny kultur, ender historien godt da han klarer å tilpasse seg majoritetskulturen til slutt. Det at kulturmøter blir framstilt som noe som ender positivt for minoritetskulturen, der toleranse er i fokus, kan skjule et maktforhold mellom minoritet- og majoritetskulturen. På den annen side får migranten i denne historien hjelp av andre minoritetsmennesker som allerede har vært gjennom denne tilpasningsprosessen, ikke mennesker som allerede er en del av majoritetskulturen. På denne måten unngår forfatteren å fremstille et skjevt maktforhold mellom minoritet- og majoritetskulturen. Jeg vil derfor påstå at *assimilering* er en mer relevant fallgrube i *Ankomsten*.

Toleranse og assimilering er to fallgruver som har mange likhetstrekk, men i assimilering-fallgraven er det forholdet mellom integrering og assimilering som er i fokus. I både *Ankomsten* og *Reisen* blir hovedkarakterene nødt til å tilpasse seg den nye kulturen de kommer til, spørsmålet er om grensen mellom integrering og assimilering krysses i disse bøkene. I *Ankomsten* handler en stor del av boka om hvordan migranten skal tilpasse seg det nye samfunnet han kommer til. Han lærer seg språket, hvordan han kommer seg rundt, hvor han kan jobbe, hvilken mat han kan spise, og et spill som spilles at lokalbefolkningen. Er dette nødvendige ting man må lære seg for å være en aktiv del av et samfunn? Eller handler dette om at migranten skal lære seg å bli som majoritetskulturen? En viktig del av integreringspolitikk i dag handler om at kulturelle, sosiale og religiøse trekk skal respekteres og at minoritetskulturer skal få mulighet til å utfolde seg. I *Ankomsten* har ikke forfatteren valgt å sette søkelys på migrantens kulturelle opphav. Dette kan være med på å skape et skjevt bilde av integreringsprosessen han gjennomgår.

I likhet med migrantens kulturmøte i *Ankomsten*, opplever anden i *Reisen* det først problematisk å komme til en helt ny kultur der han ikke forstår hva noen sier. Den frustrerende situasjonen som anden befinner seg i tar plutselig en helomvending da den møter en annen and som kan hjelpe ham å forstå og gjøre seg forstått. Den andre anden hjelper ham også med en identitetskrise som han befinner seg i etter å ha blåst langt av gårde. Man kan se tydelige tegn til *toleranse* i denne fortellingen. Anden, som representerer minoritetskulturen, får hjelp av en som er en del av majoritetskulturen til å tilpasse seg, slik at han kan få seg nye venner. Selv om kulturmøtet ender positivt for anden, ville ikke de andre dyrene i fortellingen være vennen hans før han lærte seg deres språk. Man kan derfor se antydninger til et skjevt maktforhold mellom minoritetskulturen og majoritetskulturen. For minoritetsbarn som leser denne boka og som ikke har lært seg majoritetsspråket enda, kan dette sende ut et budskap om at man er «nødt» til å lære seg majoritetsspråket for å skaffe seg venner.

Som nevnt tidligere kan bruk av dyr som karakterer i barnebøker være en god måte å presentere kontroversielle temaer for barn, som for eksempel kulturmøter, uten å stå i fare for å fornærme noens kultur eller å skape fordommer. På en annen side kan man også argumentere for at fraværet av kulturelle, sosiale og religiøse trekk kan føre til at problematiske mønster innen flerkulturell litteratur kommer tydeligere fram. I *Ankomsten* førte dette fraværet til at grensen mellom integrering og assimilering ble vanskelig å tyde. I *Reisen* kan man også se tendenser til dette. Her blir anden som sagt nødt til å tilpasse seg et nytt sted, nye dyr og et nytt språk, uten at hans egen kultur blir representert. Anden er nødt til å «bli som dem» for å passe inn med resten av dyrene i skogen.

5.0 Avslutning

Formålet med denne oppgaven var å undersøke problemstillingen: *Hvordan fremstilles migrasjon og kulturmøter i bildebøkene Ankomsten, Hvor skal jeg bo? og Reisen? I hvilken grad er disse fremstillingene problematiske i sin behandling av flerkulturalitet, og hvordan kan bøkene leses av barn med ulik bakgrunn og erfaring?*

Ved å analysere disse tre bøkene kom jeg fram til at de fremstiller migrasjon og kulturmøter på helt ulike måter, både i utforming og handling. I *Ankomsten* og *Reisen* foregår handlingen i imaginære univers, noe som skaper en viss avstand mellom bøkene og leseren. I *Hvor skal jeg bo?* blir handlingen presentert ved bruk av fotografier av flyktninger, noe som gjør denne boka mer virkelighetsnær enn de andre. Denne boka var den eneste som ikke representerte temaet kulturmøter, mens alle tre bøkene handlet i mer eller mindre grad om migrering. I *Ankomsten* og *Reisen* fant jeg at fremstillingene av kulturmøtene kan oppfattes problematiske, da de viser tegn til *toleranse* og *assimilering*. Ingen av de tre bøkene jeg analyserte viste antydninger til å havne i fallgruven *generalisering*. Jeg fant også at bøkene åpner for identifisering og mentalisering på ulike måter og at barnas kognitive skjema vil være avgjørende for hvordan de tolker disse bøkene.

I barnehagen vil alle tre bøkene tilby gode leseropplevelser, da de åpner for egen refleksjon og tolkning. De har også ulike litterære kvaliteter som fanger oppmerksomheten hos leseren. Skulle jeg undersøkt disse bøkene videre ville jeg nok ha sett på hvordan de blir formidlet til barn og hvordan dette påvirker leseropplevelsen deres. Det kunne vært spennende å gjennomføre en undersøkelse på dette i en eller flere barnehager.

Litteraturliste

Appiah, K. A., (2006). *Cosmopolitanism – Ethics in a world of strangers*. New York & London: W.W. Norton.

Beckett, S. L. (2012). *Crossover picturebooks. A genre for all ages*. New York: Routledge.

Birkeland, T., & Mjør, I. (2012). *Barnelitteratur - sjangrar og teksttypar*. Cappelen Damm Akademisk.

Dysthe, O. (2001). Sosiokulturelle teoriperspektiv på kunnskap og læring. I O. Dysthe (red.), *Dialog, samspel og læring*. Oslo: Abstrakt forlag AS.

FN-sambandet. (2018, 2. juli). Befolkning, migrasjon og urbanisering. Hentet fra:

<https://www.fn.no/Tema/Fattigdom/Befolkning>

Gjervan, M., Andersen, C. E., & Bleka, M. (2012). *Se mangfold: Perspektiver på flerkulturelt arbeid i barnehagen* (2. utg.). Oslo: Cappelen akademisk.

Grenby, M.O., & Reynolds, K. (2011). *Children's Literature Studies: A Research Handbook*. Hampshire: Palgrave Macmillian.

Iser, W. (1978). *The Act of reading. A theory of aesthetic response*. Baltimore & London: The Johns Hopkins University Press.

Khateeb, A. (2018). Kulturmøter i barnelitteratur. I R. S. Stokke & E. S. Tønnessen (Red.), *Møter med barnelitteratur – Introduksjon for lærere*. Oslo: Universitetsforlaget.

Kunnskapsdepartementet (2017). Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver. Oslo: Kunnskapsdepartementet. Hentet fra:

<https://www.udir.no/globalassets/filer/barnehage/rammeplan/rammeplan-for-barnehagen-bokmal2017.pdf>

Læringsmiljøsentret. (2017, 5. september). Akkulturasjon – når representanter for ulike kulturer kommer i kontakt. Hentet fra:

<https://laringsmiljosenteret.uis.no/skole/mangfold-og-inkludering/flerkulturelle-elever/akkulturasjon-nar-representanter-for-ulike-kulturer-kommer-i-kontakt-article119777-21070.html>

McCarney, R. (2017). *Hvor skal jeg bo?*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.

Nikolajeva, M., & Scott, C. (2006). *How picturebooks work*. New York: Routledge.

Norsk barnebokinstitutt. (2013, 29. september). Fellene ved den flerkulturelle stemme.

Hentet fra:

<https://barnebokinstituttet.no/fagartikler/a-gi-barn-stemme/fellene-ved-den-flerkulturelle-stemme/>

Salinas, V. & Engman, C. (2012). *Reisen*. Kolbotn: Magikon Forlag.

Sejersted, J. M. (2003). Norsk migrasjonslitteratur. I J. M. Sejersted & E. Vassenden (Red.), *Norsk litterær årbok 2003*. Oslo: Samlaget.

Skårderud, F. & Sommerfeldt, B. (2008). Mentalisering – et nytt teoretisk og terapeutisk begrep. Kronikk i *Tidsskrift for Den norske legeförening*, No 9. Hentet 29.03.2019 fra <http://tidsskriftet.no/article/1685473>

Statistisk sentralbyrå. (2018, 20. juni). Innvandrere etter innvandringsbakgrunn. Hentet fra:

<https://www.ssb.no/innvgrunn>

Statistisk sentralbyrå. (2018, 5. mars). Innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre.

Hentet fra:

<https://www.ssb.no/innvbef>

Stokke, R. S., Tønnessen, E. S. (2018). *Møter med barnelitteratur*. Oslo: Universitetsforlaget.

Strand, T. (2009). *Litteratur i det flerkulturelle klasserommet*. Oslo: Universitetsforlaget.

Strand, T. (2010). Innvandrere i litteraturen – individer eller grupprepresentanter?, i *Årboka Litteratur for barn og unge*.

Tan, S. (2006). *Ankomsten*. Australia: Hachette Livre Australia.

Utforsk Sinnet. (2018, 30. mai). Psykologien bak farger: hva de betyr og deres effekt.

Hentet fra:

<https://utforsksinnet.no/psykologien-bak-farger-hva-de-betyr-effekt/>